

Damian NOWAK

<https://orcid.org/0009-0005-5705-9040>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Czy filozofia jeszcze żyje? Refleksje nad polską filozofią instytucjonalną

Streszczenie

Niniejszy tekst stawia pytanie o żywotność i tożsamość współczesnej filozofii, zwłaszcza w obliczu narastającego rozdźwięku między jej akademickim, naukowym wymiarem a pierwotnym, praktycznym powołaniem, które zdaje się zatracać w gąszczu wskaźników bibliometrycznych i parametryzacji. Prezentowana teza postuluje, iż działalność filozofii naukowej w Polsce nie powinna być ograniczona wyłącznie do aktywności publikacyjnej i miar ilościowych, lecz powinna integralnie uwzględniać filozofię praktyczną jako równoprawny, a wręcz źródłowy i fundamentalny komponent swojej tożsamości, jako nieodzowny element autentycznego bycia filozofa. Przedstawiono historyczne ujęcie filozofii jako *paideia*, drogi do osiągnięcia mądrości życiowej i kształtowania charakteru, kontrastując je z dominującymi obecnie procesami instytucjonalizacji i scjentyzacji. Artykuł akcentuje pilną konieczność redefinicji kryteriów oceny aktywności filozoficznej, z uwzględnieniem jej rzeczywistego wpływu społecznego, potencjału dydaktycznego oraz popularyzatorskiego. Taka zmiana jest konieczna ze względu na aktualne problemy cywilizacyjne, takie jak narastająca izolacja, utrata poczucia sensu oraz szybki rozwój sztucznej inteligencji, które wymuszają na filozofii powrót do jej pierwotnej, transformującej roli. Szczególną uwagę poświęcono polskiemu środowisku filozofów-praktyków, których osiągnięcia, mimo częstego niedoceniaenia w tradycyjnych systemach ewaluacji, wywierają istotny i niezaprzeczalny wpływ na życie społeczne.

Słowa kluczowe: filozofia praktyczna, filozofia instytucjonalna, scjentyzacja, parametryzacja, filozofia jako sposób życia.

Wprowadzenie

Współczesna filozofia zdaje się stać na rozstaju dróg, dręczona fundamentalnym pytaniem o swoją tożsamość, celowość i autentyczną użyteczność społeczną, co jest szczególnie widoczne na gruncie polskiej filozofii nauki. Czy w erze

wszechobecnej parametryzacji i scjentyzacji, filozofia – tak często redukowana do suchego dyskursu – jest jeszcze zdolna pełnić swoją odwieczną funkcję egzystencjalną i społeczną, zachowując jednocześnie swój żywy, transformujący wymiar? Niniejszy dylemat odzwierciedla narastające, a wręcz bolesne, napięcie między rygorami akademickiej standaryzacji, często prowadzącej się do „ostrzenia siebie” (Brożek, 2009, s. 89), a pierwotnym powołaniem filozofii do inicjowania głębokiej konwersji w życiu człowieka.

Jak podkreślał Epiktet (1961): „Jeżeli podziwiam sam tylko sztukę objaśniania, no to czymże koniec końców się stałem, jeśli nie filologiem, miast filozofa? Z tą tylko jedną różnicą, że zamiast Homera objaśniam Chryzypa” (s. 484). Wypowiedź ta prowokuje pytanie o to, czym naprawdę jest filozofia – czy jedynie komentowaniem tekstów, czy raczej sposobem życia. Jak zauważa Hadot (2024, s. 184), stoicy przeciwstawiali teoretyczny dyskurs filozoficzny praktyce duchowej, podkreślając, że prawdziwe uprawianie filozofii polega na jednoczesnym urzeczywistnianiu zasad logiki, fizyki i etyki w codziennym życiu. Filozofia miała być nie tylko wiedzą, ale przede wszystkim ćwiczeniem się w mądrości, zharmonizowanym z rozumem obecnym we wszechświecie, wspólnotnie i jednostce. W tym świetle słowa Epikteta: „Pierwszym, a zarazem najkonieczniejszym działaniem w filozofii jest czynienie praktycznego zastosowania z nauk teoretycznych” (s. 485), zyskują szczególną aktualność. Celem niniejszego tekstu jest podjęcie pogłębionej refleksji nad miejscem i statusem filozofii praktycznej w obrębie polskiej filozofii nauki. Postuluje się, że filozofia naukowa w Polsce nie powinna być ograniczona wyłącznie do działalności publikacyjnej, często hermetycznej i oderwanej od życiowego kontekstu, lecz powinna integralnie uznawać filozofię praktyczną za równoprawny i **fundamentalny komponent** swojej struktury – za jej żywe bijące serce. Wszak, jak podkreśla Mazur (2023a, 00:14:26-00:14:54), „filozofia uprawiana w taki pogłębiony, mądrościowy sposób, szukający pewnej mądrości życia, nadaje zakorzenienie”.

Aktualna sytuacja filozofii akademickiej: między instytucjonalizacją a scjentyzacją

Współczesna filozofia akademicka w Polsce, podobnie jak w wielu innych częściach świata, podlega nasilającym się procesom instytucjonalizacji, standaryzacji i scjentyzacji. Procesy te manifestują się poprzez formalizację struktur uniwersyteckich, unifikację metod badawczych oraz zwiększoną koncentrację na mierzalnych wskaźnikach sukcesu, takich jak liczba publikacji, współczynnik cytowań i afiliacje instytucjonalne. Formalizacja ta, choć teoretycznie sprzyja transparentności procedur recenzyjnych i wzmacnia rygor metodologiczny, jednocześnie budzi poważne obawy dotyczące ograniczeń, jakie nakłada na szeroko

rozumianą działalność filozoficzną. W efekcie profesjonalizacja ta nieuchronnie prowadzi do zawężenia kryteriów oceny wartości pracy filozoficznej do aspektów wyłącznie ilościowych, co jakże często staje się celem samym w sobie, a nie środkiem do osiągnięcia **mądrości**.

Sukces akademicki jest obecnie definiowany niemal wyłącznie przez wskaźniki bibliometryczne, co w znacznym stopniu odwraca uwagę od rzeczywistego wpływu filozofii na społeczeństwo oraz od jej żywego, transformującego charakteru. Presja na publikowanie w wysoko punktowanych czasopismach, często anglojęzycznych, prowadzi do sytuacji, w której filozofowie mogą być zniechęceni do podejmowania interdyscyplinarnych projektów lub działań o wyraźnym społecznym zaangażowaniu, ponieważ ich efekty są trudne do bezpośredniego przełożenia na punkty ewaluacyjne. Jak słusznie podkreślał Jan Woleński (2021), w dziedzinach takich jak nauki humanistyczne i społeczne, do których zalicza się filozofia, publikowanie w języku ojczystym jest niezbędne do pełnego oddania subtelności myśli, odniesienia do lokalnego kontekstu kulturowego i historycznego, a także rozwijania rodzimej tradycji filozoficznej (s. 162). Marginalizacja publikacji w języku narodowym na rzecz anglojęzycznych, mimo ich mniejszego oddziaływania lokalnego, może prowadzić do oderwania polskiej filozofii akademickiej od jej kulturowego i społecznego kontekstu, a także od rodzimej debaty intelektualnej, co w konsekwencji grozi utratą jej zakorzenienia w społeczeństwie.

Ciągłe definiowanie i ujednolicanie metodologii w kontekście rozwoju nauki prowokuje pytania o jej rzeczywistą skuteczność w docieraniu do źródła. Czy proces ten nie prowadzi jedynie do powierzchownych relacji opartych na interesach, zamiast sprzyjać autentycznej wspólnocie poszukiwań Prawdy? W takiej dynamice współpraca akademicka bywa motywowana przede wszystkim potrzebami parametrycznymi, a nie rzeczywistą ciekawością intelektualną czy wspólnym dążeniem do **Logosu — Prawdy Bycia**. (Płóciennik, 2016, s. 138). Piotr Gondek (1995) trafnie argumentował, że nadrzędny cel filozofii, jakim jest mądrość, nie powinien być zastępowany przez wąsko pojmowaną naukowość, skoncentrowaną wyłącznie na metodzie (s. 337–343). Anna Brożek (2009) poetycko i z gorzką trafnością opisuje podejście, w którym narzędzia, takie jak doskonalenie języka czy formalizmy logiczne, stają się celem samym w sobie, zamiast służyć rozwiązywaniu problemów lub lepszemu zrozumieniu świata, kwitując to stwierdzeniem: „A czym się trudzisz? Sama siebie ostrzysz” (s. 89). Ten *scjentyzm*, rozumiany jako przekonanie, że jedynie metodologia naukowa zapewnia dostęp do prawdy, przenika współczesną filozofię, rodząc ryzyko marginalizacji jej unikalnych metod, takich jak refleksja egzystencjalna, fenomenologia, hermeneutyka czy dialog sokratejski, które ze swej natury są trudne do ujęcia w ramy ilościowych mierników sukcesu naukowego. Jak trafnie podsumował Płóciennik (2016), pedagogika, tak samo jak filozofia, „jest czymś znacznie więcej niż nauka” (s. 140).

Historyczne rozumienie filozofii: od drogi do mądrości do komentarza tekstów

W starożytności filozofia była postrzegana nie jako odległa dyscyplina akademicka, lecz jako *paideia*, ścieżka prowadząca do mądrego życia i kształtowania **bycia** człowieka. Jej nadrzędnym celem było przede wszystkim kształtowanie charakteru, a nie wyłącznie gromadzenie wiedzy (Hadot, 2024, s. 200). Tradycja dialogiczna w duchu Sokratesa, w której filozofia była rozumiana jako żywy dialog i konsekwentne życie zgodne z głoszonymi zasadami, stanowiła jej esencję. Epiktet (1961) w „Diatrybach” podkreślał ten aspekt, stwierdzając: „Pokaż mi, jak dążysz do osiągnięcia celów, jak unikasz tego, czego pragniesz i przed czym się wzbranasz, czy działasz zgodnie z naturą czy w sprzeczności” (s. 16-17). W VI wieku n.e. Symplicjusz określił filozofa mianem „rzeźbiarza rozumności ludzkiej” (Hadot, 2024, s. 200), co uwydatniało jego rolę w formowaniu jednostek, w doskonaleniu ich *logosu* i *ethosu*. Nauczanie filozofii było nierozzerwalnie związane z praktyką życiową, prowadzącą do głębokiej transformacji zarówno percepcji świata, jak i własnego ja (Hadot, 2024, s. 189-190). Domański (1996) dodatkowo wskazuje, że w starożytności filozofia była często definiowana jako „leczenie” (*therapeia*) lub „terapia” (*hygiainein*) duszy, nierozzerwalnie związana z prawym rozumem (s. 6). W tym świetle, „akt filozoficzny nie jest umieszczony jedynie w porządku poznania, lecz również w porządku «samego siebie» i w porządku istnienia; to akt postępu, który sprawia, że bardziej jesteśmy, który czyni nas lepszymi” (Hadot, 2018, s. 13).

Transformacja w nauczaniu filozofii nastąpiła pod koniec IV wieku p.n.e. wraz z powstaniem szkół Epikura i Zenona. Ćwiczenia dialektyczne, choć wciąż istotne, ustąpiły miejsca przyswajaniu dogmatów i komentowaniu tekstów, prowadząc do zjawiska, które Pierre Hadot (2024) nazwał „ideą systemu” (s. 182). Aleksander z Afrodyzji w II wieku n.e. trafnie opisał tę ewolucję, zauważając, że nauczanie przeszło od dyskusji na temat tezy do egzegezy tekstów założycieli (Hadot, 2024, s. 185). Ta transformacja, przyspieszona przez zniszczenia Aten w I wieku p.n.e., doprowadziła do dominacji dogmatycznego podejścia, w którym studenci koncentrowali się na wiedzy o tym, co głosili wielcy filozofowie, zamiast na rozważaniu sedna problemów **bycia**. Hadot (2024) odnotowuje, że „Od tej pory nie rozważamy samych problemów, ale kwestię wiedzy na temat tego, co Platon, Arystoteles lub Chryzyp powiedzieli na taki lub inny temat. [...] To początek tego, co będziemy nazywać metodą scholastyczną w średniowieczu” (s. 186). To przejście od filozofii żywej, odpowiadającej na realne problemy słuchaczy, do formy skupionej głównie na komentowaniu tekstów, oddaliło filozofię od jej pierwotnego, praktycznego wymiaru. Zapis i doskonalenie języka stały się celem samym w sobie, zamiast służyć zrozumieniu świata i rozwiązywa-

niu jego fundamentalnych problemów (Hadot, 2024, s. 183-184). Jak wskazuje Domański (1996), „pojawianie się i zanikanie tego wymiaru może w pewnej mierze być uznane za znak obecności lub nieobecności praktycystycznej koncepcji filozofii” (s. VIII).

Z perspektywy historycznej w nauczaniu filozofii wyodrębniły się dwa typy (Hadot, 2024, s. 188): nauczanie funkcjonalne (skierowane do masowej liczby uczniów, pozbawione osobistego związku z nauczycielem) oraz szkoły prywatne (przeznaczone dla osób, które „nawróciły się” na życie filozoficzne, praktykujące wspólnotę życia i ascezę). W średniowieczu filozofia odsunęła się od swojej roli jako praktycznej ścieżki życia, a bardziej skupiła się na teoretycznej dialektyce i ontologii (Hadot, 2024, s. 192), tracąc w ten sposób swój żywy, transformujący wymiar.

Współczesne wyzwania i rola filozofii: wobec AI i kryzysu sensu

W obliczu dynamicznego rozwoju sztucznej inteligencji, która z niewyobrażalną precyzją replikuje i przetwarza informacje, pojawia się fundamentalne pytanie o to, co w istocie pozostaje specyficznie ludzkie, co stanowi o naszej **ontologicznej** tożsamości. Maszyny przetwarzają ogromne zbiory danych, dokonują tłumaczeń tekstów i analizują informacje z bezprecedensową szybkością, jednak brakuje im unikalnie ludzkich cech, takich jak empatia, zdolności komunikacyjne, intuicja społeczna i krytyczne myślenie. Badania Rosalind Picard (Picard i in., 2001) z MIT Media Lab wykazały, że komputery są w stanie jedynie rozpoznawać i reagować na sygnały afektywne, lecz nie posiadają zdolności **przeżywania** empatii. Analogiczne wnioski wynikają z analiz dotyczących Chat GPT 3.5 i 4.0, które, choć zdolne do reakcji emocjonalnych, nie są w stanie towarzyszyć ani **współczuć** (Shen i in., 2024). Badania Microsoft at CHI 2025 dodatkowo wykazały, że wyższy poziom zaufania do sztucznej inteligencji prowadzi do niższego poziomu myślenia krytycznego w zadaniach wspomaganych przez AI (Hao-Ping i in., 2025).

Nasilający się wzrost depresji, samotności i kryzysu egzystencjalnego, mimo powszechnej dostępności wiedzy, wskazuje, że filozofia nie powinna być jedynie wiedzą o życiu, lecz **życiem w zgodzie z wiedzą** (Subczak, 2017, s. 10–11). W tym kontekście, filozofia jawi się jako cenne remedium na współczesny kryzys sensu, dostarczając narzędzi refleksyjnych, które wspierają porządkowanie myśli i doświadczeń (Subczak, 2017, s. 22; Frankl, 1978, s. 97-98; Łażewski, 2002, s. 200). Jak trafnie ujął Pierre Hadot (2018), „filozofia zatem okazuje się przede wszystkim leczeniem namiętności”, a także „konwersją, powodującą przewrót w całym życiu, zmieniającą byt tego, który jej dokona” (s. 13). Tego typu transformacja pozwala przejść „ze stanu życia nieautentycznego, przyćmionego nieświadomo-

ści, nękanego troską, do stanu życia autentycznego, w którym człowiek osiąga samoświadomość, precyzyjne widzenie świata, wewnętrzny spokój i wolność” (Hadot, 2018, s. 13). Zatem, filozofia, poprzez swoje ćwiczenia duchowe (Hadot, 2018, s. 26), umożliwia nie tylko uporządkowanie myśli, ale przede wszystkim głęboką metamorfozę osobowości i przekształcenie sposobu postrzegania świata. To przekształcenie nie dokonuje się wyłącznie na płaszczyźnie intelektualnej, ale angażuje całą egzystencję, kształtując cnoty i prowadząc do spójności działania z wybranymi wartościami.

W tym kontekście, aspekt fizyczny, manifestujący się w ruchu, naśladownictwie i aktywnym uczestnictwie, charakterystyczny dla perypatetycznych wzorców myślenia starożytnych szkół filozoficznych, stanowi zaniedbany wymiar praktyki filozoficznej. Jego przywrócenie jest niezbędne dla pełniejszego oddziaływania na jednostkę i społeczeństwo. Jak podkreślają Izabela Kraśnicka i Jakub Pstrąg (2023), w ludzkiej komunikacji, pomimo powszechnego przekonania o dominacji słów, „istota pozajęzykowych środków wyrazu w tworzeniu znaczeń bywa niekiedy sprowadzana wyłącznie do towarzyszenia wypowiedzi. Komunikacja pozawerbalna, w tym gesty, nie jest jednak pobocznym, dodatkowym trybem semiotycznym, co dobitnie pokazał chociażby David McNeill” (s. 141). Autorzy ci dalej wyjaśniają, że „szersze ujęcie języka umożliwia bowiem paradygmat kognitywny oraz jego podstawowe założenia o ucieleśnieniu ludzkich procesów poznawczych, a realizowane jest ono poprzez wzięcie pod uwagę faktu, że niezwykle istotną, a w niektórych przypadkach nawet kluczową rolę w porozumiewaniu się między ludźmi odgrywa to, co niewypowiedziane, ale jednak zakomunikowane właśnie poprzez pozawerbalne środki ekspresji” (s. 144). Zatem, tradycyjne, wyłącznie werbalne i pisemne ujęcie narzędzi filozoficznych, może być niewystarczające do wspomnianego już „rzeźbienia rozumności ludzkiej”.

Potencjał innych form działalności filozoficznej i polska filozofia praktyczna

Obecnie wartościowe treści filozoficzne są dostępne również poza „szacownymi” strukturami akademickimi, manifestując się w podcastach, warsztatach i szeroko pojętej działalności edukacyjnej. Formy te docierają do zróżnicowanego grona odbiorców poszukujących odpowiedzi na fundamentalne pytania, a co istotne, często są prowadzone przez osoby formalnie niezwiązane z uniwersytetem. Przykładem globalnego wpływu może być bestsellerowa książka *Homo deus. Krótka historia jutra* Yuvala Noaha Harariego (Sokolowska, 2021), która wywarła znaczący wpływ na rozpowszechnianie idei dotyczących człowieczeństwa, transhumanizmu i kwestii etycznych, wykraczając poza akademickie mury.

Na gruncie polskim Szymon Pękala, twórca kanału na portalu YouTube „Wojna Idei” (2025), mimo iż z wykształcenia jest inżynierem i nie posiada dyplomu ukończenia studiów filozoficznych, konsekwentnie analizuje i popularyzuje zagadnienia filozoficzne i ideowe na wysokim poziomie merytorycznym, odwołując się zarówno do klasyki, jak i współczesnych problemów społeczno-politycznych. Jego kanał, aktywny od 2017 roku, oferuje ponad 2000 odcinków poświęconych różnorodnym tematom filozoficznym, które nie odbiegają znacząco od poziomu poważnych analiz naukowych. Dowodem jego wpływu jest wsparcie 753 patronów na serwisie Patronite, którzy miesięcznie przekazują mu 11 067 zł na rozwój kanału (stan na 1 czerwca 2025 r.). Warto odnotować, że dla porównania, „Pogawędnik Filozoficzny”, podcast prowadzony przez profesorów z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, uzyskuje na tej samej platformie 125 zł miesięcznie od siedmiu patronów (stan na 1 czerwca 2025 r.), mimo że zawiera 135 filmów analizujących idee filozoficzne, często z udziałem wybitnych gości. Dane te sugerują, iż dostępność i zasięg przekazu Szymona Pękali są znacznie wyższe. W świetle powyższych obserwacji warto rozważyć, czy Szymon Pękala, biorąc pod uwagę jego wkład w popularyzację filozofii, zasługuje na miano filozofa, oraz czy jego działalność filmowa mogłaby stać się podstawą do nadania mu tytułu naukowego, podobnie jak miało to miejsce w przypadku Viktora Frankla, który otrzymał doktorat za swój wkład w naukę, uwieńczony rozprawą zatytułowaną *The Unconscious God* (Popielski, b.d).

Wśród znaczących przedstawicieli młodego pokolenia polskiej filozofii praktycznej, którzy aktywnie angażują się w życie filozoficzne i działalność społeczną, można wymienić m.in. dr. Jarosława Spychałę, dr. Tomasza Mazura, dr. Piotra Stankiewicza, Przemysława Staronia, Aleksandrę Pałkę, Łukasza Krzywonia, Krystiana Karcza i Radosława Budnickiego. Ich aktywność, obejmująca warsztaty, podcasty, budowanie społeczności oraz mentoring, wywiera realny wpływ społeczny i popularyzatorski. Jak zauważa Tomasz Mazur (2023d, 01:18:15–01:21:49), „Polacy są bardzo praktyczni i kiedy trzeba dojść do czegoś okrężną drogą – czyli drogą pogłębionej refleksji, którą oferuje filozofia – podchodzą do tego z automatycznym sceptycyzmem. Ale ten sceptycyzm, gdy tylko zasmakują filozofii i zrozumieją, że mało jest rzeczy bardziej praktycznych niż ona, bardzo łatwo przełamać. Trzeba jednak dotrzeć do takich osób w sposób bezpośredni”.

Dr Jarosław Spychała jest aktywnym pracownikiem naukowym i popularizatorem autorskiej metody „Lego–Logos”, znanej również jako „Metoda Małych Rebeliantów” (Spychała, 2020). Ta koncepcja, rozwijana od dwudziestu lat, uczy filozofowania w oparciu o wizualną reprezentację pojęć abstrakcyjnych i jest z powodzeniem wykorzystywana w biznesie, rozwijając techniki marketingowe i szkolenia storytellingowe.

Dr Tomasz Mazur od ponad dekady prowadzi działalność filozoficzną poza murami uczelni, popularyzując filozofię stoicką poprzez podcasty, warsztaty i pu-

blikacje. Jego *Nieustające napomnienia: współczesne medytacje stoickie* (Mazur, 2021) oraz budowanie społeczności wokół filozofii stoickiej wywierają realny wpływ społeczny (Mazur, 2025). Jak sam przyznaje, „Zacząłem to testować na sobie. Zacząłem organizować spotkania, warsztaty” (Mazur, 2025b, 00:02:16–00:02:59).

Dr Piotr Stankiewicz jest uznanym autorytetem stoickim w Polsce i aktywnym członkiem międzynarodowej grupy „Modern Stoicism”. Pomimo braku formalnej afiliacji akademickiej, prowadzi dialog z szeroką publicznością i wspiera rozwój filozofii stoickiej we współczesnym świecie. Jego (2014) *Sztuka życia według stoików* jest świadectwem żywej, ewoluującej myśli filozoficznej.

Przemysław Staroń, uhonorowany tytułem Nauczyciela Roku 2018, zainicjował projekt „Zakon Feniksa”, który integruje licealistów i seniorów w filozoficznej edukacji olimpijskiej, co zaowocowało wypromowaniem 49 laureatów olimpiad przedmiotowych z filozofii (Śliwerski, 2020).

Aleksandra Pałka aktywnie działa na polu filozofii, nauczając etyki i filozofii w szkole, tworząc opowiadania filozoficzne dla dzieci oraz facylitując dociekania filozoficzne metodą P4C (Pałka, 2025).

Łukasz Krzywoń jest twórcą narzędzi do filozofowania, podręczników oraz „filosupetek” – kart do refleksji filozoficznej, znacząco przyczyniając się do popularyzacji idei filozoficznych wśród młodzieży (Krzywoń, 2019).

Krystian Karcz jest inicjatorem lekcji etyki i filozofowania w edukacji wczesnoszkolnej oraz online, prowadząc klub „Małych Wielkich Odkrywców” (Krzywoń *i in.*, 2021).

Radosław Budnicki, były dyrektor korporacji, obecnie promuje stoicyzm poprzez podcast „Lepiej Teraz” i prowadzi warsztaty filozoficzne. Jego osobiste doświadczenia z chorobą nowotworową i transformacja życia pod wpływem stoicyzmu jednoznacznie świadczą o realnym wpływie filozofii na egzystencję (Budnicki, 2025).

Działalność tych osób dowodzi, że filozofia może oddziaływać szeroko i skutecznie, niezależnie od formalnej afiliacji akademickiej. Podejścia te, choć często niedoceniane w tradycyjnych systemach ewaluacji, wpisują się w koncepcję nauczyciela jako „transformatywnego intelektualisty” (Kwieciński, 2000, s. 279), który nie tylko przekazuje wiedzę, ale również inspiruje do samodzielnego myślenia i kształtowania postaw. Działalność edukacyjna, praca z młodzieżą, prowadzenie warsztatów i moderowanie debat powinny być traktowane jako równorzędne, w stosunku do publikacji, formy aktywności filozoficznej, analogicznie do tego, jak osiągnięcia artystyczne, takie jak organizacja wystawy czy koncertu, są uznawane za formę działalności naukowej lub twórczej w dyscyplinach artystycznych. Nasilający się wzrost depresji, samotności i kryzysu sensu stanowią zjawiska, którym filozofia formacyjna może skutecznie przeciwdziałać, pełniąc rolę profilaktyki społecznej. W miejsce farmakoterapii czy eskapizmu, filozofia

oferuje dialog, wspólnotę i pogłębioną refleksję. W tym kontekście, postuluje się uznanie filozofii praktycznej jako formy profilaktyki społecznej. Należy rozważyć, czy filozofowie – pełniący funkcje moderatorów rozmów, twórców podcastów, edukatorów – nie powinni być wynagradzani za ich wkład w dobrostan psychiczny społeczeństwa. Historyczne przykłady, takie jak Liceum zarządzane przez Teofrasta, które zrzeszało 2000 uczniów (Hadot, 2024, s. 180), świadczą o umiejętnościach społeczno-organizacyjnych i formacyjnych filozofów, które uległy zanikowi w procesie instytucjonalizacji. Wiedza posiadana przez filozofów powinna być właściwie przekazywana i popularyzowana w dobie rosnącej selekcji wiedzy przez algorytmy oraz marginalizacji umiejętności krytycznego myślenia.

Postulat zmian i przyszłość filozofii w Polsce

Wydaje się być zasadne, a wręcz konieczne, zainicjowanie dyskusji na temat redefinicji filozofii naukowej. Poszerzenie jej definicji powinno obejmować działalność dydaktyczną, popularyzatorską oraz egzystencjalną, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju filozofii o profilu praktycznym. Konieczne jest wypracowanie narzędzi pomiaru jej skuteczności – zarówno popularyzacyjnej, jak i dydaktycznej – aby umożliwić jej właściwą parametryzację na równi z działalnością naukową w klasycznym rozumieniu. Proponuje się rozważenie wprowadzenia nowej kategorii oceny naukowej – „działalności społecznej” – do systemu oceny dorobku filozoficznego. Można by wzorować się na dyscyplinach artystycznych, gdzie osiągnięcia takie jak wystawy czy koncerty są uznawane za dorobek twórczy, który może być wystarczający do uzyskania maksymalnych stopni naukowych.

Dydaktyczne opracowanie i przystępne przekazanie złożonych idei filozoficznych szerokiemu gronu odbiorców stanowi intelektualną inżynierię poznawczą – porównywalną z opracowaniem innowacyjnego narzędzia technologicznego lub opatentowanego rozwiązania, które umożliwia transfer skomplikowanej wiedzy w sposób zrozumiały, powtarzalny i efektywny. W tym kontekście, rola nauczyciela filozofii wykracza poza tradycyjne przekazywanie wiedzy, stając się formą hermeneutyki, gdzie hermetyczny język akademicki jest tłumaczony na język potoczny. Umiejętność ta jest niezbędna do skutecznego dotarcia do współczesnego człowieka i zaangażowania go w refleksję nad fundamentalnymi problemami. Jak ujął to profesor Marcin Matczak, autentyczne zrozumienie tematu koreluje ze zdolnością do przedstawienia go w sposób przystępny, co nawiązuje do sentencji „myśleć jak filozof, a mówić jak chłop” (Matczak, 2022, 00:12:28–00:14:13). Profesor Matczak, choć odnosił się do komunikacji w kontekście prawniczym, podkreślał, że umiejętność przekładania złożonych treści na język zrozumiały dla szerokiej publiczności jest kluczowa dla realnego wpływu i żywotności danej dziedziny. Zatem, choć jego wypowiedź nie dotyczyła bezpo-

średnio kryteriów naukowych w filozofii, stanowi ona istotną analogię dla wartości działalności popularyzatorskiej. Obecnie profesorowie uniwersyteccy często przekazują studentom wiedzę niezbędną do zdania egzaminów, które uprawniają do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego, a nie do bycia filozofem (Hadot, 2024, s. 200), co ponownie nasuwa słowa Epikteta. Schopenhauer, cytowany przez Hadota (2024, s. 198), również argumentował, że „nauczanie filozofii nie powinno być zawodem intratnym. Filozof musi zapłacić osobście za to, co myśli i mówi”.

W erze dynamicznego rozwoju narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, które zapewniają błyskawiczny dostęp do całego kanonu filozoficznego, pojawia się fundamentalne pytanie o długoterminowe zapotrzebowanie na specjalistów o klasycznym profilu – historyków idei, znawców tekstów czy komentatorów. Istnieje ryzyko, że ich rola zostanie zredukowana do funkcji **trenerów algorytmów**, pośredników między bazami danych a aplikacjami, pełniących zadania bardziej techniczne niż refleksyjne. W duchu Epikteta to nie tytuł naukowy, lecz sposób życia, jego konsekwencje oraz refleksyjność świadczą o byciu filozofem (Epiktet, 1961, s. 16-17). Jak ujął to Stankiewicz (2022, 44), „Rozwój techniki, sztuczna inteligencja i kwitnąca automatyzacja robią coraz śmielsze zakusy na dziedziny, które wcześniej były ludzką wyłącznością. I coraz mniejszym i dobitniejszym kółeczkiem na mapie zakreślają, gdzie leży nasze człowiecze **sacrum**, na czym polega – w swojej nieredukowalnej istocie – bycie człowiekiem. A na czym polega? Na rozumnym korzystaniu z wyobrażeń, jak by powiedział Epiktet. A naszym językiem: na korzystaniu z własnej sprawczości, skupionej na rzeczach zależnych i na radości z niej”.

W związku z powyższym nasuwa się pytanie, czy to właśnie praktycy, nauczyciele oraz popularyzatorzy filozofii, funkcjonujący poza strukturami akademickimi, nie powinni odgrywać zasadniczej roli w debacie nad kierunkami rozwoju tej dyscypliny, formułowaniem programów nauczania oraz określaniem jej miejsca we współczesnym społeczeństwie? Bez integracji praktyki filozofia może stać się jedynie komentarzem do dawnej mądrości – filologią, a nie filozofią, o czym przypominał Epiktet (1961, s. 484). Należy zatem dążyć do osiągnięcia równowagi między rygorem metodologicznym a żywym charakterem filozofii, między *logosem* a *ethosem*, w nieustającym dążeniu do pełni **Bycia**.

Podsumowanie

Wprowadzenie filozoficznego modelu życia jako pełnoprawnej ścieżki akademickiej, której sukcesy byłyby oceniane na podstawie wpływu na osoby wchodzące w kontakt z filozofami, stanowiłoby nową jakość w obszarze humanistyki. Taki model, oparty na rozwijaniu rozumności, mógłby przeciwdziałać postępują-

cej alienacji społecznej, osamotnieniu i depresji, stanowiąc rozwinięcie antycznych metod uprawiania filozofii jako terapii duszy. Jak wskazuje Tomasz Mazur (2023a, 00:07:56–00:08:36), „filozofia daje narzędzie też do refleksji, do zastanawiania się, do myślenia, do analizowania, rozważania i to jest samo w sobie niebywale atrakcyjne i przyjemne.” Rozważając rozwój kontemplacyjnej, wspólnotowej sfery filozofii, warto również przeanalizować wprowadzenie dochodu gwarantowanego dla filozofów, którzy poświęcają się filozoficznemu stylowi życia. Takie podejście wymaga znaczących wyrzeczeń i przygotowań zbliżonych do praktyk zakonnych, co znajduje analogię w przypadku artystów w Irlandii, gdzie w 2022 roku wprowadzono podstawowy dochód dla twórców (Krytyka Polityczna, 2022). W przypadku dzieci i młodzieży, badania prowadzone w ramach programu „Philosophy for Children” w szkołach angielskich, jak również liczne interwencje o charakterze psychologicznym, wykazały istotny, pozytywny wpływ praktyki filozoficznej na rozwój umiejętności metapoznawczych, społecznych i emocjonalnych. Dotyczy to w szczególności zdolności krytycznego i logicznego myślenia, samorefleksji, rozumienia siebie i innych, współpracy, regulacji emocji, a także ogólnego dobrostanu psychicznego (Gorard, 2013, s. 5-25; Janczura i in., 2022, s. 115–117).

Aby zachować swoją żywotność i znaczenie, filozofia powinna coraz wyraźniej przyjmować formy praktyczne — osadzone w codziennym doświadczeniu, łatwo dostępne oraz zakorzenione w realiach życia. Wydaje się, że miarą autentycznego filozofa, podobnie jak artysty, nie jest formalny tytuł czy instytucjonalne uznanie, lecz styl życia oraz rzeczywisty wpływ wywierany na innych ludzi. Ujął to trafnie Epiktet: „Pokaż mi, jak żyjesz. Tedy uwierzę, że jesteś filozofem” (Epiktet, 1961, s. 484). Podobną intuicję wyraża współcześnie Mazur (2025b, 00:07:37–00:07:54), przypominając, że „bycie stoikiem to jest także pewnego rodzaju decyzja, z czym we mnie ja się identyfikuję jako mną najbardziej, i próba pracy nad tym, żeby ta identyfikacja była spójna i trwała.” To właśnie w tym dążeniu do autentycznego bycia — w nieustannej pracy nad sobą, trosce o duszę oraz ciągłym wysiłku wewnętrznej przemiany — filozofia odnajduje swoją odnowioną żywotność. Przekracza w ten sposób granice akademickiej specjalizacji i powraca do swojego źródłowego pytania o sens **Istnienia**.

Bibliografia

„Krytyka Polityczna” (red.). (2022, 19 stycznia), *Irlandia wprowadza gwarantowany dochód podstawowy dla artystów*, [online]. Dostępne na: <https://krytykapolityczna.pl/kultura/irlandia-chce-zapewnic-artystom-dochod-podstawowy/> [Dostęp: 12.08.2025].

- Brinkmann, S. (2018), *Poczuj grunt pod nogami: Jak uciec z pułapki samorozwoju*, przeł. M. Guzowska, Wydawnictwo Mando, Kraków.
- Brożek, A. (2009), *O stylach filozoficznych i dylematach metodologicznych*, „Analiza i Egzystencja” 10, s. 77–89.
- Brożek, A., Będkowski, M., Chybińska, A., Ivanyk, S., & Traczykowski, D. (2020), *Antyirracjonalizm. Metody filozoficzne w Szkole Lwowsko-Warszawskiej*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa.
- Budnicki, R. (Gospodarz). (2024), *Renesansowy mężczyzna – 5 filarów transformacji po 40-tce (PLT #378)*, [w:] „Podcast Lepiej Teraz”, [podcast], Spotify. Dostępne na: <https://open.spotify.com/episode/39AWxNlcQILQ0HnJHu6uoL> [Dostęp: 12.08.2025].
- Domański, J. (1996), *Metamorfozy pojęcia filozofii. Renesans i Reformacja: studia z historii filozofii i idei*, t. 15, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Epiktet. (1961), *Diatryby – Encheiridion z dodaniem fragmentów oraz gnomologium epiktetowego*, przeł. L. Joachimowicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Fabjański, M. (2010), *Stoicyzm uliczny: Jak oswajać trudne sytuacje*, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa.
- Frankl, V. E. (1978), *Nieuświadomiony Bóg*, przeł. R. Czernecki, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa.
- Gondek, P. (1995), *Mądrość jako cel filozofii*, „Człowiek w Kulturze” 6–7, s. 337–343.
- Gorard, S. (2013), *SAPERE / Education Endowment Foundation – RCT*, [online], Education Endowment Foundation. Dostępne na: https://openfutures.com/sites/default/files/fields/download/EEF_Project_Report_PhilosophyForChildren.pdf [Dostęp: 12.08.2025].
- Hadot, P. (2018), *Czym jest filozofia starożytna?*, przeł. P. Domański, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa.
- Hadot, P. (2024), *Filozofia jako edukacja dorosłych*, przeł. P. Bobowska-Nastarzewska, Wydawnictwo Teologia Polityczna, Warszawa.
- Hao-Ping, L., Sarkar, A., Tankelevitch, L., Drosos, I., Rintel, S., Banks, R., i in. (2025), *The impact of generative AI on critical thinking: Self-reported reductions in cognitive effort and confidence effects from a survey of knowledge workers*, [w:] *Proceedings of the 2025 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (Art. 1121, s. 1–22). <https://doi.org/10.1145/3706598.3713778>.
- Janczura, J., Karczmarczyk, A., Gut, A., i Mirski, R. (2022), *W stronę lepszego rozumienia emocji: Wpływ filozofowania z dziećmi na uczenie emocji – przegląd badań rozwojowych*, „Roczniki Filozoficzne” 70(3), s. 109–139. <https://doi.org/10.18290/rf22703.5>.

- Krzywoń, Ł. (2019), *Filozofuj z dziećmi: poradnik do prowadzenia filozoficznych dociekań z dziećmi i młodzieżą*, Wydawnictwo Academicon, Lublin.
- Krzywoń, Ł., Monkiewicz, D., Bartkowska, M., Jawiczuk, J., Jurek, A., Grądzka, E., Rutkiewicz, W., i in. (2021), *Filozofuj z dziećmi. T. 2, 100 pomysłów na dociekania filozoficzne z dziećmi: praca zbiorowa*, Wydawnictwo Academicon, Lublin.
- Kwieciński, Z. (2000), *Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogiki pogranicza*, Wydawnictwo Edytor, Legnica.
- Łażewski, E. (2002), [Recenzja książki: P. Hadot, *Czym jest filozofia starożytna?*, tłum. P. Domański, Warszawa 1992], „*Studia Philosophiae Christianae*” 38(2), s. 195–202.
- Marek Aureliusz. (2003), *Rozmyślania*, przeł. M. Reiter, wyd. 2, Wydawnictwo Antyk, Kęty.
- Matczak, M. [Gość]. (2022, 16 maja), *Jak mówić prostym językiem o ważnych sprawach*, [wideo], YouTube. Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=y4snLlv3Szs> [Dostęp: 12.08.2025].
- Mazur, T. (2021), *Nieustające napomnienia: współczesne medytacje stoickie*, Wydawnictwo Hegemonikon, Warszawa.
- Mazur, T. [Gość]. (2023a, 20 maja), *Work-Life balans to mit, przestań ulegać swoim emocjom, stoicyzm, psychologia – dr Tomasz Mazur (#128)*, [w:] P. Górczyk (Gospodarz), „Przemek Górczyk Podcast”, [podcast], YouTube. Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=mVlx7FkAtH4> [Dostęp: 12.08.2025].
- Mazur, T. [Gość]. (2023d, 23 grudnia), *Rozmowa: o współczesnym praktykowaniu stoicyzmu z dr Tomaszem Mazurem*, [w:] P. Dobrosielski (Gospodarz), „Filozofia Po Prostu”, [podcast], YouTube. Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=6s57qB5WlpE> [Dostęp: 12.08.2025].
- Mazur, T. [Gość]. (2024, 11 maja), *Jak odkryć, kim naprawdę jesteś? Ktoś, kto przeżył ból, lepiej rozumie życie – dr Tomasz Mazur (#458)*, [w:] P. Górczyk (Gospodarz), „Przemek Górczyk Podcast”, [podcast], YouTube. Dostępne na: <https://www.youtube.com/watch?v=J1MVb-xwkUY> [Dostęp: 12.08.2025].
- Pałka, A. [@filososia]. (b.d.), *Filozosia*, [profil społecznościowy], Facebook. Dostępne na: <https://www.facebook.com/filososia> [Dostęp: 12.08.2025].
- Pękala, Sz. (b.d.), *Wojna Idei*, [kanał YouTube]. YouTube. Dostępne na: https://www.youtube.com/channel/UC7RswyY8VfbSdikz_8wdp3w [Dostęp: 12.08.2025].
- Picard, R. W., Vyzas, E., i Healey, J. (2001), *Toward machine emotional intelligence: Analysis of affective physiological state*, „*IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*” 23(10), s. 1175–1191. <https://doi.org/10.1109/34.954607>.

- Płóciennik, M. (2016), *Więcej niż pedagogika... W kierunku konwersyjnego ujaśnienia źródłowego charakteru filozofii wychowania*, „Edukacyjna Analiza Transakcyjna” 5, s. 137–153. <http://dx.doi.org/10.16926/eat.2016.05.09>.
- Popielski, K. (b.d.), *Viktor E. Frankl*, [online], Towarzystwo Logoterapii i Psychoedukacji na rzecz egzystencji, Lublin. Dostępne na: <https://towarzystwoloterapii.pl/logoterapia/v-frankl> [Dostęp: 12.08.2025].
- Pstrąg, J., & Kraśnicka, I. (2023), *Komunikacja niewerbalna w dydaktyce akademickiej*, „Roczniki Filozoficzne” 71(3), s. 137–157. <https://doi.org/10.18290/rf23713.5>.
- Shen, J., DiPaola, D., Ali, S., Sap, M., Park, H., i in. (2024), *Empathy toward artificial intelligence versus human experiences and the role of transparency in mental health and social support chatbot design: Comparative study*, „JMIR Mental Health”. <https://doi.org/10.2196/62679>.
- Sokolowska, D. (2021, 25 marca), *Pół miliona sprzedanych egzemplarzy książek Yuvala Noaha Harariego*, [online], Radio Białystok. Dostępne na: <https://www.radio.bialystok.pl/czytamksiazki/index/id/197065> [Dostęp: 12.08.2025].
- Spychała, J. (2020), *Mali rebelianci*, Wydawnictwo Tako, Toruń.
- Stankiewicz, P. (2014), *Sztuka życia według stoików*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Stankiewicz, P. (2022), *Dziennik reformowanego stoika*, Wydawnictwo PACEK, Warszawa.
- Subczak, M. (2017), *Antyczna tradycja filozoficznych sposobów życia jako wzorzec dla współczesności*, „Logos i Ethos” 42(1), s. 7–31. <https://doi.org/10.15633/lie.2119>.
- Śliwerski, B. (2020, 15 października), *O sensie szkoły życia Przemka Staronia*, [blog]. Dostępne na: <https://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2020/10/o-sensie-szkoy-zycia-przemka-staronia.html> [Dostęp: 12.08.2025].
- Woleński, J. (2021), *Uwagi o ewaluacji publikacji naukowych*, „Nauka” 2, s. 161–173. <https://doi.org/10.24425/nauka.2021.136320>.

Is Philosophy Still Alive? Reflections on Polish Institutional Philosophy

Abstract

This article examines the growing disconnect between contemporary academic philosophy, increasingly dominated by bibliometrics and parameterization, and its original, practical vocation as a way of life (

paideia). The author argues that Polish institutional philosophy must redefine its evaluation criteria, moving beyond purely quantitative publication metrics to recognize the value of practical

philosophy. This redefinition should encompass philosophy's real-world social, didactic, and popularizing impact, acknowledging it as a fundamental component of the discipline. The need for this shift is amplified by modern challenges, such as the rise of artificial intelligence and a widespread crisis of meaning, which call for philosophy's return to its transformative role. The paper highlights the work of Polish practical philosophers who, despite often being unrecognized by formal academia, have a significant societal impact through workshops, podcasts, and educational initiatives. Ultimately, the article posits that philosophy's vitality is found not merely in theoretical discourse, but in its ability to be a formative practice that shapes human existence.

Keywords: practical philosophy, institutional philosophy, scientization, parameterization, philosophy as a way of life.